

เรื่องเล่าจากภาพ

การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากชุมชนคนเก่าสู่เมืองขนาดใหญ่

“ตำบลคูเต่า” หนึ่งในสองของพื้นที่เป้าหมายในการดำเนิน **“โครงการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตและผังชุมชน เพื่อการรับมือและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของชุมชนในพื้นที่เมืองขนาดใหญ่”** (ภายใต้โครงการ ACCCRN) โดยมีมูลนิธิชุมชนสงขลาเป็นผู้นำกระบวนการร่วมกับประชาชนกลุ่มเสี่ยงและเพราะบางที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งการสร้างการรับมือในพื้นที่คูเต่ายังส่งผลต่อการเพิ่มการรับมือของเมืองขนาดใหญ่เนื่องจากทำให้เมืองมีพื้นที่รับน้ำ แหล่งอาหารและแรงงาน ทางสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมไทยจึงได้เรียบเรียงเรื่องเล่าจากภาพ กรณีศึกษาตำบลคูเต่า เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และกระบวนการเสริมสร้างการรับมือให้กับเมืองต่างๆ นำไปปรับใช้ต่อไป

ความสำคัญของชุมชนคูเต่า

ตำบลคูเต่า

เมืองขนาดใหญ่

“ตำบลคูเต่า” ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองใหญ่ระยะห่าง 15 กิโลเมตร ชุมชนดั้งเดิมเป็นชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนทำมาหากินด้านเกษตรกรรม พื้นที่ราบลุ่มผืนใหญ่จึงเป็นนาปลูกข้าว

มีขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเนิ่นนาน ซึ่งบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตที่ผูกพันริมฝั่งแม่น้ำ

เป็นชุมชนชนบทที่มีทรัพยากรและแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ทั้งยังมีความสำคัญเพราะเป็นพื้นที่กักน้ำที่รองรับน้ำจากลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาก่อนไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา

ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ยังคงทำอาชีพเกษตรกรรมและประมง ด้วยความที่เป็นชุมชนเชื่อมต่อระหว่างน้ำเค็มและน้ำจืดจึงสร้างความโดดเด่นให้กับรสชาติผลิตผลทางการเกษตรและสัตว์น้ำ

ผสาทร่วมสองวัฒนธรรมระหว่างพุทธและมุสลิม

“คูเต่าเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นแหล่งผลิตอาหารหล่อเลี้ยงคนในชุมชน และส่งต่อไปยังชุมชนใกล้เคียงรวมถึงเมืองใหญ่”

เมืองหาดใหญ่จากอดีตสู่ปัจจุบันมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทางด้านเศรษฐกิจและการค้าเพื่อสร้างรายได้ให้กับเมือง รวมทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการขยายตัวของประชากร จนเมืองหาดใหญ่กลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่ง การศึกษา การแพทย์ และการท่องเที่ยว

การกลายเป็นเมืองของหาดใหญ่

เมื่อเมืองหาดใหญ่เริ่มพัฒนาเศรษฐกิจและการค้า ทำให้เกิดการพัฒนาคโครงสร้างพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง เพื่อเชื่อมโยงความพร้อมด้านกาขนส่ง และการเดินทาง อาทิ สถานีขนส่งผู้โดยสาร ถนนหนทาง และสนามบิน

ตามด้วยสาธารณูปโภคต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน อาทิ สถานศึกษา และโรงพยาบาล ทำให้ประชาชนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเพราะมีปัจจัยที่ตอบสนองการดำรงชีวิต

ในอนาคตยังพบว่าปัจจัยสนับสนุนอีกหลายด้านที่ส่งเสริมให้หาดใหญ่มีการพัฒนาทางด้านสิ่งปลูกสร้างและโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ แผนและนโยบายการขยายเส้นทางคมนาคม และการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาการท่องเที่ยว มีการก่อสร้างสถานที่ท่องเที่ยว ที่พัก และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

จากพื้นที่สีเขียวหรือพื้นที่เกษตรกรรม และเป็นพื้นที่รองรับน้ำตามธรรมชาติ ถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ก่อสร้างอาคาร บ้านเรือน และถนนหนทาง

“ผลจากการพัฒนาเมือง ทำให้เกิดสิ่งก่อสร้างหนาแน่นบริเวณใจกลางเมืองและขยายตัวไปยังพื้นที่โดยรอบ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง”

การที่ชุมชนคูเต่าเป็นพื้นที่ท้ายน้ำ ทำให้ต้องเกี่ยวข้องโดยตรงกับผลกระทบที่เกิดจากน้ำในลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ต้องรองรับน้ำจากเมืองหาดใหญ่ ก่อนจะไหลออกสู่ทะเลสาบสงขลา ชุมชนคูเต่าจึงประสบกับปัญหาน้ำท่วมขัง ปัญหาน้ำเน่าเสียที่ถูกระบายมาจากต้นน้ำและกลางน้ำ

คูเต่ากับปัญหาความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

จากการขยายตัวของเมืองหาดใหญ่ ทำให้เกิดการกัดเซาะระบบการไหลของน้ำ ส่งผลให้เมืองที่เคยประสบปัญหาน้ำท่วมอยู่แล้ว เกิดน้ำท่วมที่รุนแรงมากขึ้น และส่งผลให้น้ำปริมาณมากไหลรวมไปยังพื้นที่คูเต่า

น้ำเสียที่ไม่ผ่านการบำบัดจากกิจกรรมของพื้นที่ต้นน้ำและกลางน้ำ รวมถึงน้ำท่วมขังที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ กลายเป็นน้ำเน่าเสีย สุดท้ายแล้วจะไหลรวมไปสู่พื้นที่คูเต่า

ปัญหาน้ำท่วมและน้ำเสีย ยังส่งผลต่อคุณภาพชีวิต ทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และการขาดแคลนน้ำสะอาด สำหรับอุปโภค บริโภค

น้ำเสียและมลพิษทางน้ำทำลายคุณภาพของดิน น้ำท่วมชะล้างสิ่งปนเปื้อนสู่พื้นที่เกษตรกรรมและแหล่งทำประมง ส่งผลให้การทำเกษตรกรรมและการทำประมงในพื้นที่ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ก็จะทำให้ปัญหาน้ำท่วมทวีความรุนแรงมากขึ้น

จากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ การขยายตัวของเมือง และการขาดการบริหารจัดการน้ำที่ดี ทำให้ในอนาคตคูเต่ายังคงต้องประสบปัญหาน้ำท่วมและเป็นแหล่งรองรับน้ำ

“การเป็นชุมชนท้ายน้ำ ทำให้คูเต่าเป็นแหล่งรองรับน้ำตามธรรมชาติ น้ำเสีย และ น้ำท่วมของคลองอู่ตะเภา ก่อนไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา”

ชุมชนคูเต่าประกอบอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม และประมง ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ทำให้มีรายได้ไม่แน่นอน ประชากรส่วนใหญ่ จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา นอกจากนี้ประชาชนยังมีปัญหาด้านคุณภาพชีวิตภายหลังเผชิญกับปัญหาน้ำท่วม เนื่องจากได้รับบริการ จากภาครัฐและภาคท้องถิ่นไม่ทั่วถึง

ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ รายได้ต่ำเพราะพึ่งพิงปัจจัยการผลิต ในพื้นที่ และเป็นแรงงานในเมือง

ความเปราะบางของชุมชนคูเต่า

ปัญหาน้ำท่วมและน้ำเสีย ส่งผลต่อระบบการผลิตอาหาร และอาจจะส่งผลเชื่อมโยงถึงการย้ายถิ่นฐานเข้าไปประกอบ อาชีพในเขตเมือง ทำให้เมืองยิ่งกลายเป็นชุมชนแออัด

คูเต่าเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้มีความสำคัญเชิงประจักษ์ในด้านเศรษฐกิจ ทำให้ ขาดการบริหารจัดการน้ำท่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาวะเร่งด่วน

วิถีชีวิตที่ยังคงพึ่งพิงน้ำอุปโภคบริโภคจากแหล่งน้ำใต้ดิน เมื่อ เกิดน้ำท่วมขังยาวนานทำให้ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค และ การเข้าถึงระบบการรักษาสภาพพยาบาล

นอกจากนี้ประชาชนยังมีปัญหาในด้านความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักต่อปัญหาที่ จะเกิดขึ้นต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน ทั้งยังขาดช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้ชุมชนไม่สามารถเตรียมตัว และรับมือได้ทันเวลาที่

“ปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในเมืองหาดใหญ่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ตำบลคูเต่า จนกลายเป็นชุมชนเปราะบาง โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจและสุขภาพ”

การดำเนินโครงการเน้นการทำงานร่วมกับชุมชนและองค์กรในพื้นที่ สํารวจความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต พร้อมกับการสร้างความรู้สึกความเข้าใจ กระตุ้นความตระหนัก และการส่งเสริมให้มีการประสานงานและทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

“ชุมชนคู่ตา” ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ

จากความสำคัญของพื้นที่คูเต่า ทำให้ชุมชนคูเต่าเป็นหนึ่งในพื้นที่นำร่องเพื่อดำเนินโครงการจัดทำแผนคุณภาพชีวิตและผังชุมชน เพื่อการรับมือและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ของชุมชนในพื้นที่เมืองหาดใหญ่

การพัฒนาศักยภาพประชาชนกลุ่มเสี่ยง/เปราะบาง ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชน โดยเริ่มต้นกับแกนนำชุมชนที่ให้ความตระหนักกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อเป็นต้นแบบที่ดีในพื้นที่

การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อการรับมือ และการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การนำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตฯ มาใช้ในการปฏิบัติจริง

การจัดทำผังชุมชน ที่แสดงข้อมูลแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ พื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย ข้อมูลกลุ่มเด็ก ผู้ป่วย ผู้สูงอายุ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และข้อมูลการเตือนภัย

การจัดประชุมสมัชชาชุมชน รวมทั้งการถอดบทเรียน จัดการความรู้ที่ได้จากโครงการ

“หัวใจของการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนมากขึ้น ในขณะที่ชุมชนเองก็มีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลที่ได้รับเพิ่มมากขึ้นเพื่อการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการเปลี่ยนแปลงของเมืองหาดใหญ่”

การดำเนินโครงการเป็นจุดเริ่มต้นในการเสริมสร้างการรับมือให้กับชุมชน และชุมชนมีการดำเนินการเพื่อสานต่อให้เกิดความยั่งยืนเนื่องจากการเสริมสร้างการรับมือสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ผลจากการดำเนินโครงการ

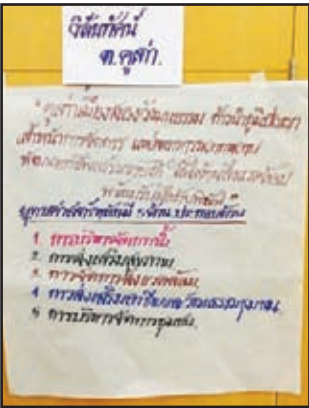

ประชาชนในชุมชนเกิดความตระหนักรู้และเห็นความสำคัญ สามารถนำองค์ความรู้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไปปรับให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต อาทิ การปรับเปลี่ยนรูปแบบเกษตรกรรมที่รับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และมีช่องทางการเข้าถึงข้อมูลผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

มีโรงน้ำดื่มชุมชน ซึ่งก่อตั้งเป็นระบบสหกรณ์ ผลิตน้ำเพื่อให้ประชาชนได้น้ำดื่มที่สะอาดและมีราคาถูกลง

มีระบบการเตือนภัยน้ำท่วมล่วงหน้า อาทิ วิทยุสื่อสาร และมาตรวัดระดับน้ำ รวมทั้งอุปกรณ์สำหรับใช้ในการช่วยชีวิต อาทิ เสื้อชูชีพ เข็มนาฬิกา และถุงยังชีพ

มียุทธศาสตร์และแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่สามารถใช้ในการพัฒนาพื้นที่ได้ต่อไปในระยะยาว ในส่วนเทศบาลตำบลคูเต่าก็นำแผนและกิจกรรมของโครงการ ไปสู่แผนปฏิบัติการของหน่วยงาน เพื่อการทำงานกับชุมชนหลังจากจบโครงการ

เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนตำบลคูเต่า รวมทั้งหน่วยงานด้านสาธารณสุข กรมอุตุนิยมวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ ฯลฯ

เกิดเป็นเครือข่ายชุมชน จากกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต อาทิ กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มส่งเสริมอาชีพ และเครือข่ายเตือนภัยน้ำท่วม

“ประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความพร้อมในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในด้านที่เกี่ยวข้องกับน้ำท่วมที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ และยังส่งผลเชื่อมโยงในการเสริมสร้างการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศให้กับเมืองหาดใหญ่ ในแง่ของการรักษาประสิทธิภาพของพื้นที่รับน้ำ แหล่งสำรองอาหาร และแรงงาน ซึ่งจะเกิดความยั่งยืน ถ้าวางอย่างการรับมือที่ดีของตำบลคูเต่าได้ขยายผลให้เกิดการรับมือตลอดทั้งลุ่มน้ำ”